

– Kharkiv: INZHEK, 2014. – 378 s. V. Krivenko et al.; per community Ed. L.V. Krivenko]. – Sumy: Dream, 2015. – 219 p.

3. The economic component of the Association Agreement between Ukraine and the EU: implications for business, population and public administration. – [Electronic resource] Access mode: <http://www.ier.com.ua>.

4. Grigoriev MI Improving the risk management system of foreign economic activity of enterprises in Ukraine / MI Grigoriev, V. V. Kobrzhitsky // Investments: practice and experience. – 2015. – No. 1. – P. 25-29.

5. Bridgeland D. M., Zahavi R., Business modelling: a

practical guide to realizing business value. – Morgan Kaufmann, 2009 – 387 p. [E-resource]. – Access mode: <http://www.dsb.dk/>

6. Lekaj E. (2017), The process of Risk management for E-business / Erion Lekaj Donika Kercini, from <http://iipcc1.org/wp-content/uploads/2017/07/81-85.pdf>

7. Solinas G. (2017), Three essays on the organizational dimensions of the strategic management of patents / Solinas, Giulia. City, University of London, from <http://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?did=6&uin=uk.bl.ethos.709647>

8. Theodore Levitt, The Globalization of Markets [Electronic Resource] / T. Levitt // Harvard Business Review. – Mode of access: <http://www.lapres.net/levit.pd>

УДК 330.1

Савка М. В., Костюк Б. А., Кухній Л. С.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

У статті розглянуто системні характеристики функціонування вітчизняних підприємств в умовах соціально-економічної системи. Обґрунтовано умови, аспекти і проблеми функціонування підприємств в Україні, визначено підсистеми і функції підприємства. Запропоновано модель механізму функціонування

підприємства на основі системної методології.

Ключові слова: функціонування підприємства, соціально-економічна система, системний підхід, механізм.

Savka M. V., Kostyuk B. A., Kukhnii L. S.

FEATURES OF FUNCTIONING OF THE ENTERPRISE AS A COMPLEX SOCIO-ECONOMIC SYSTEM

The paper presents the system characteristics of the functioning of domestic enterprises in the conditions of the socio-economic system. The conditions, aspects and problems of the functioning of enterprises in Ukraine are substantiated, the subsystems and functions of the enterprise are de-

finied. The model of the mechanism of functioning of the enterprise on the basis of system methodology is proposed.

Key words: functioning of the enterprise, socio-economic system, system approach, mechanism.

Вступ. В сучасних умовах становлення ринкової економіки України одним із пріоритетних напрямів є розробка ефективних механізмів функціонування підприємств, які відіграють важливу роль в забезпеченні потреб суспільства. Вітчизняні підприємства, прагнучи досягти успіху у складному, мінливому і непередбачуваному конкурентному середовищі, ведуть активний пошук новітніх способів ефективного функціонування, які дозволили б підвищити їх результативність, конкурентоспроможність та динамічний розвиток. Окремі питання, що пов'язані з механізмом функціонування підприємств прослідковуються у дослідженнях теоретичної спадщини вітчизняних вчених Вернадського І. В., Бунге М. Х., Подолинського С., Франка І. Я., Балудяньського

М. А., Піхно Д. І., Воблого К. Г., Зібера М. І., Орженцького Р. М., Слуцького Є. С., Туган-Барановського М. А. та інших, які досліджували поділ, вартість і мотивацію праці, що до тепер служить базою механізму функціонування підприємства. Свого часу окремі аспекти механізму функціонування підприємства були предметом досліджень і закордонних економістів Ж. Б. Сея, Ф. Фур'є, К. Сен-Сімона та Р. Оуена, які досліджували процес функціонування господарств, вартість і мотивацію праці, елементи процесу управління людьми, на результатах яких ґрунтується сучасний механізм функціонування. Серед сучасних вчених, які вивчали це питання були Мартяков О. В., Кузнєцова Е. А., Лепейко Т. І., Гончарук А. Г. [1, 2].

Постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення особливостей функціонування вітчизняних підприємств в умовах сучасної соціально-економічної системи за рахунок виокремлення принципів та властивостей, аспектів, умов і проблем їх функціонування та формування на цій основі відповідного механізму.

Результати. В останні роки економіка України переживає незначний спад, але її покращення та підвищення конкурентоспроможності можливе за умови ефективного функціонування суб'єктів господарювання – промислових підприємств. Промислове підприємство є основною ланкою національної економіки і основним її товаровиробником, яке виступає як юридична особа, основним видом діяльності якого є виробництво продукції, виконання робіт, послуг промислового характеру в порядку передбаченому законодавством України для задоволення суспільних, особистих потреб і отримання прибутку.

Підприємства як соціально-економічні системи представляють цілісну складну сукупність взаємозалежних та взаємодіючих економічних і соціальних елементів, які беруть участь в господарській діяльності і створюють якісно нову цілісність.

Дослідження функціонування промислового підприємства як складової соціально-економічної системи доцільно здійснювати на основі системної методології [3]. Згідно неї вони володіють системними ознаками, параметрами, рисами, властивостями, які обумовлюють можливість управління ними.

Основні ознаки та загальні риси підприємства як соціально-економічної системи визначаються як наявність чотирьох аспектів структурної впорядкованості елементів системи, що розкривають системний підхід до пізнання підприємства: 1) встановлено межі системи, тобто скільки та які складові елементи вона включає; 2) відомі змінні параметри елементів системи, одиниць, що утворюють систему; 3) встановлені допустимі відхилення співвідношень між кількісними значеннями змінних за рахунок обмежень кожної з них; 4) встановлені способи дії кожної одиниці і схема їх взаємодії [4, с. 123].

Для будь-якого підприємства складовими елементами виступають його підсистеми, люди, ресурси, відносини, процеси, економічні та соціальні явища, а їх кількість і види залежить від сфери і масштабу діяльності підприємства. Змінними параметрами цих елементів

виступає система показників і критеріїв, які характеризують кожен з них, а обмеженнями являються можливості підприємства. Спосіб дії і взаємодії елементів характеризується галузевим і функціональним призначенням підприємства.

Дослідження літературних джерел [3, 5] щодо вивчення існуючих системних властивостей підприємства дало можливість узагальнити їх і зробити висновок, що ними є:

– цілісність – підприємство сприймається як єдине ціле, що складається з окремих елементів, об'єднаних між собою взаємними зв'язками;

– функціональність – елементи підприємства об'єднуються в цілісну, системну єдність завдяки виконанню ними єдиної функції, цілі, мети;

– когерентність – між елементами підприємства всередині існує тісний взаємозв'язок, причому він міцніший, ніж зв'язки елементів із зовнішнім середовищем, що забезпечують підприємству самозбереження і виживання;

– емерджентність (неадитивність) – ціле підприємство має властивості, не притаманні його підсистемам, а функціонування підприємства представляється як сукупне функціонування взаємозв'язаних елементів підприємства, що створює якісно нові функціональні властивості підприємства. Емерджентність є результатом виникнення між елементами підприємства так званих синергічних зв'язків, які забезпечують загальний ефект функціонування підприємства, більший, ніж сума ефектів його елементів, діючих незалежно;

– цілеспрямованість означає наявність на підприємстві мети, структури цілей і завдань для її досягнення;

– ієрархічність – це складність структури підприємства, яку можна охарактеризувати такими показниками як кількість рівнів ієрархії управління, різноманіття компонентів та зв'язків, складність поведінки та неадитивність властивостей, складністю опису та управління підприємством, кількість параметрів та необхідний обсяг інформації для управління. Ієрархічність також полягає у тому, що підприємство можна розглядати як елемент системи вищого порядку (надсистеми), а її елементи – як системи;

– рівень самостійності та відкритості підприємства визначається такими показниками як кількість зв'язків підприємства із зовнішнім середовищем у середньому на один його елемент; інтенсивність обміну інформацією

чи ресурсами між ним та зовнішнім середовищем; ступінь впливу інших суб'єктів середовища;

– ідентифікованість – кожна складова частина підприємства (елемент) може бути відокремлена від інших складових, тобто ідентифікована;

– різноманітність (множинність) – кожен елемент підприємства володіє власною поведінкою і станом, відмінним від поведінки і стану інших елементів і підприємства в цілому;

– адаптованість, тобто здатність підприємства пристосовуватися до змінного зовнішнього середовища, яке впливає на нього;

– здатність і прагнення формувати цілі всередині підприємства;

– надійність підприємства визначається як безперервність функціонування при виході із ладу одного із компонентів; фінансовою стійкістю та платоспроможністю; перспективністю запровадженої економічної, технічної, соціальної політики;

– розмірність – кількість компонентів, елементів, підсистем підприємства та зв'язків між ними;

– керованість, що виражається допустимістю тимчасової зміни процесу функціонування в бажаному напрямку під впливом управлінських дій.

Природа підприємства згідно системного підходу розкривається із розуміння його як взаємовідношення частин і цілого, тобто поведінка частин підприємства визначається поведінкою цілого підприємства, а поведінка цілого залежить від поведінки частини.

Під функціонуванням підприємства можна розуміти: здійснення комплексу процесів перетворення його входів (ресурсів) у виходи (продукцію, прибуток); збереження його існування, підтримка його структури та впорядкованості; спосіб, засіб або дію для досягнення його мети. Процес функціонування підприємства є складним і полягає у створенні функціонального ефекту, який означає здатність підприємства робити те, що в принципі неможливо зробити окремо будь-якому його елементу. Функціонування підприємства ґрунтується на таких системних принципах:

– структурної і функціональної цілісності,
– відносної автономності елементів і функцій,

– активності.

В процесі функціонування підприємства як складової соціально-економічної системи можна виділити декілька аспектів:

– взаємодія з середовищем, тобто на підприємство впливає середовище, або воно впливає на середовище, щоб досягти кращого стану. У цьому випадку виникає проблемна ситуація, коли підприємству потрібно пристосуватися або змінити середовище.

– відпрацювання підприємством моделі взаємодії з середовищем. Це представляє собою саме тип взаємодії;

– реорганізацію (адаптацію) внутрішньої структури підприємства завдяки його внутрішнім функціям. Внутрішні функції змінюють стан підприємства і роблять його спроби реагувати на зовнішні чинники;

– узгодження функціонування елементів підприємства як цілісного організму. Відбувається перерозподіл функцій по елементах та узгодження дій між ними.

Зважаючи на динамічність і нестабільність сучасної економіки, в діяльності вітчизняного підприємства виникають численні проблеми, які утруднюють процес господарювання і вимагають додаткових зусиль. Їх можна виділити у декілька груп:

– проблеми пов'язані з реактивністю, які зводяться до здатності підприємства визначити поведінку зовнішнього середовища, поведінку своїх елементів та реагувати на них як цілісна структура;

– проблеми пов'язані із збереженням границь, які зводяться до здатності підприємства впливати на середовище, змінювати свої параметри і одночасно утримувати їх при впливі зовнішнього середовища, тобто здатність змінюватись дає можливість краще адаптуватись;

– проблеми пов'язані із збереженням рівноваги пов'язані із здатністю підприємства забезпечити уникнення незапланованих витрат або втрат, інакше воно буде виведене із рівноваги внаслідок чого буде змушене віддати зовнішньому середовищу додаткові ресурси і втратить баланс з середовищем, і потрапить у стан спаду і втрати функціонування;

– проблеми пов'язані із режимом функціонування, які характеризуються рівнем напруженості у процесі функціонування;

– проблеми пов'язані з оптимальністю функціонування полягають у здатності підприємства вибирати і реалізовувати найкращий варіант виконання своїх функцій.

Крім цього варто акцентувати увагу на тому, що функціонування підприємства визначається властивостями його елементів і зв'язками між ними, тобто наявною структурою та визначеними функціями його елементів. Між елементами підприємства виникають

функціональні і структурні взаємодії. Перші з них полягають у тому, що результати діяльності одних елементів підприємства впливають на входи (тобто цілі, завдання, ресурси) інших елементів. Другі виникають між кількома підсистемами підприємства і здійснюються через елементи, котрі входять одночасно у взаємодіючі підсистеми, але це означає, що в процесі функціонування однієї підсистеми, змінюються стан і функції її елементів, у тому числі, які входять у спільну область перетинання підсистем, що призводить до зміни функціонування інших підсистем підприємства.

Розглядаючи підприємство як господарючу соціально – економічну систему, звернемо увагу на її складові підсистеми, які в науковій літературі [6, 7] подають в наступній редакції:

– виробнича, матеріально-технічна підсистема, до якої входить технічна, технологічна та персональна складові;

– організаційна підсистема, яка включає всю ієрархію органів управління, за допомогою яких здійснюється загальне регулювання діяльності підприємства;

– економічна підсистема, яка являє собою систему виробничих відносин, виробничих та господарських зв'язків між виконавцями задач з досягнення цілей підприємства;

– соціальна підсистема, яка включає методи та засоби, а також стимули, за допомогою яких мотивується виробнича діяльність персоналу різних структурних одиниць;

– інформаційна підсистема, яка являє собою інформаційні зв'язки між підсистемами, елементами і зовнішнім середовищем у вигляді документації.

Кожна з цих підсистем взаємодіючи, разом утворює цілісний механізм функціонування підприємства. Дефініція «механізм функціонування підприємства як складова СЕС» є складною і неоднозначною, тому необхідно чітко ідентифікувати складові цього поняття.

В тлумачній літературі "функціонувати" означає виконувати свої функції; бути в дії, діяти, працювати [8, с. 1552]. Можемо вважати, що функціонування підприємства означає виконання ним своєї соціально-економічної місії, своїх функцій, своєї діяльності, що обумовлюється різними умовами та механізмами.

Очевидно, що підприємство виконує місію виробництва, споживання продукції і нагромадження національного капіталу і цим впливає на макроекономічну та соціальну ситуацію в державі.

Для свого ефективного функціонування підприємство виконує низку функцій, що в свою чергу забезпечує досягнення ним цілей. Спектр функцій підприємства ототожнюється з його видами діяльності, тому їх розділяємо наступним чином: виробничо-технологічна функція; інноваційна функція; економічна функція; соціальна функція; організаційна функція; зовнішньо – економічна функція. При взаємодії цих функцій доволі часто виникає нова властивість (властивості), яка не виявляється в кожному окремому елементі підприємства, що називається емерджентністю.

Якщо звернути увагу на поняття "механізм", то йому належить важливе місце в економічній науці. Воно введено до наукового обігу у другій половині 60-х років XX століття. Але огляд наукової літератури свідчить, що вченими недостатньо уваги приділяється визначенню його змісту і цей термін тлумачиться в різному контексті від «системи, станів і процесів, що визначають якусь дію» до «комплексу заходів, скерованих на дослідження певних цілей».

Механізм функціонування підприємства представляє собою активну взаємодію між процесами, що розподілені за функціями підприємства, які скеровуються системою менеджменту на досягнення мети підприємства в умовах сучасної соціально-економічної системи.

Функціонування підприємства як складової соціально-економічної системи здійснюється в певних умовах, які існують в зовнішньому і внутрішньому середовищі підприємства. Зовнішнє середовище функціонування підприємства характеризується як деяка сукупність суб'єктів, процесів, сил і ситуаційних факторів, що виникають за межами підприємства, склад якого визначається видом діяльності підприємства, територією розміщення, ринками, галузями, партнерами, контактними аудиторіями та іншими складовими. Заслугує уваги той факт, що сучасний механізм функціонування підприємства як ланки соціально-економічної системи діє в умовах ринкового механізму. Необхідні умови, що знаходяться в зовнішньому середовищі відображаються природними, суспільними, інформаційними, економічними, виробничими та іншими факторами, що впливають на становлення, функціонування і розвиток підприємства в сучасних ринкових умовах. Склад цих умов залежить від особливостей використовуваних ресурсів та отримуваних результатів господарської діяльності підприємства. Внутрішнє середовище функціонування підприємства характеризується на-

явними системами виробництва і управління. Умовами цього середовища виступають система цілей, технології виробництва і управління, організаційна структура та кваліфікований персонал.

Конкретизація вище вказаних умов функціонування підприємства матиме наступне трактування:

– економічна самостійність, тобто можливість на свій розсуд використовувати належне йому майно, визначати програму дій, обирати постачальників і споживачів, розпоряджатися доходами, що залишаються після сплати податків.

– самоокупність, рентабельність, самофінансування;

– матеріальна зацікавленість та відповідальність за результати діяльності;

– дотримання законів та рішень законодавчої та виконавчої влади.

Для ефективної взаємодії внутрішнього і зовнішнього середовищ підприємства необхідний менеджмент, який відповідає за функціонування підприємства як системи в умовах ринкових відносин [9, с. 14].

Приведене вище бачення механізму функціонування підприємства як складової соціально-економічної системи є багатогранне і ґрунтується на поєднанні складових і компонентів, які діють взаємообумовлено, про що згадувалося вище і можливість сформулювати інтегровану модель механізму функціонування підприємства, яка відображає складові елементи та умови, які інтегруючись визначають і впливають на нього.

В цілому така інтегрована модель механізму функціонування підприємства дає можливість:

– встановити відповідність механізму функціонування підприємства системним положенням, дотримання яких забезпечить його ефективність;

– комплексно спостерігати взаємодію усіх ключових елементів, які формують і впливають на цей механізм;

– здійснювати постійний контроль та нагляд за дією цих елементів;

– визначати проблемні місця і пріоритетні напрями вдосконалення цього механізму.

Висновки. Проведений аналіз особливостей функціонування підприємства як складової соціально-економічної системи вказує на пріоритетність системного підходу у його визначенні, згідно якого це активна взаємодія

між процесами, що розподілені за функціями підприємства, які скеровуються системою менеджменту на досягнення мети підприємства в умовах сучасної соціально-економічної системи.

Механізм функціонування підприємства обумовлюється зовнішнім і внутрішнім середовищами, перше з яких представляється як суб'єкти і фактори впливу та умови функціонування підприємства, яке є частиною соціально-економічної системи найнижчого мікрорівня, а друге – як взаємодія підсистем підприємства, що виконують його функції і зорієнтовані системою менеджменту на досягнення його мети, враховуючи аспекти функціонування та вирішуючи проблеми функціонування, які виникають в процесі господарювання. Узагальнення положень системного підходу дозволило встановити, що ефективність механізму функціонування підприємства як визначається його системними властивостями і принципами.

Література

1. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри: монографія / за ред. С. І. Юрія, Є. В. Савельєва. – К.: Знання, 2007. – 595 с.
2. Механизмы управления развитием социально-экономических систем: монографія / за ред. О. В. Мартяковой. – Донецк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2010. – 688 с.
3. Ладанюк А. П. Основи системного аналізу / А. П. Ладанюк – Вінниця: «Нова книга», 2004 – 347 с.
4. Плоткін Я. Д. Виробничий менеджмент: навч. посібник: збірник вправ / Плоткін Я. Д., Пашченко І. Н. – Львів: Держ. Університет „Львівська політехніка”, 1999. – 258 с.
5. Економічні системи: монографія. Т. 2 / за ред. Г. І. Башнянина. – Львів: Видавництво комерційної академії, 2011. – 496 с.
6. Гріфін Р. Основи менеджменту: підручник / Р. Гріфін, В. Яцура; під ред. В. Яцура, Д. Олесевич. – Львів: Ба К, 2001. – 624 с.
7. Осовська Г. В. Основи менеджменту: підруч. / Г. В. Осовська, О. А. Осовський – К.: «Кондор», 2006. – 664 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
9. Хміль Ф. І. Менеджмент: підручник / Ф. І. Хміль – К.: Вища шк., 1995. – 351 с.
1. Ekonomichni problemy XXI stolittia: mizhnarodnyi ta ukrainskyi vymiry: monografiia/ za red. S. I. Iurii, E. V. Saveliyeva? – K.: Znannia, 2007. – 595 s.
2. Mehanizmy upravlieniia razvitiem socyalno-ekonomicheskikh sistem: monografiia/ za red. O. V. Martiakovoi. – Donetsk: DVNZ «DonNTU», 2010. – 688 s.
3. Ladaniuk A. P. Osnovy systemnogo analizu / A. P. Ladaniuk – Vynnytsia: «Nova knyga», 2004 – 347s.
4. Plotkin Ia. D. Vyrobnychiy menedzhment: navch. Posibnyk: zbirnyk vprav/Plotkin Ia.D., Paschenko I.N. –

Lviv: Derzh. Universytet „Lvivska politechnika”, 1999. – 258 s.

5. Ekonomichni sistemy: monografiia T. 2 / za red. G. I. Bashnianyna – Lviv: Vydavnytstvo komerciiinoi akademii, 2011. – 496 s.

6. *Grifin R.* Osnovy menedzhmentu: pidruchnyk / R. Grifin, V. Iacura; pid red. V. Iacura, D. Olesnevych. – Lviv: Ba K, 2001. – 624 s.

7. *Osovska G. V.* Osnovy menedzhmentu: pidruchnyk / G. V. Osovska, O. A. Osovskiy – K.: «Kondor», 2006. – 664 s.

8. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. I dop.)/[uklad. V.T. Busel]. – K.; Irpin: VTF «Perun», 2005. – 1728 s.

9. *Hmil F. I.* Menedzhment: pidruchnyk / F. I. Hmil – K.: Vyscha shk., 1995. – 351 s.

УДК 658.722

Черневий Ю. І., Латик Т. В., Коновальчук Л. П.

ЕФЕКТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: ПЛЮСИ ТА НЕДОЛІКИ СИСТЕМИ PROZORRO

Обґрунтовано заходи ефективної організації публічних закупівель України. Висвітлено запроваджені успішні зміни у даній сфері. Розглянуто цілі та напрями реформування системи для створення добросовісної конкуренції, відкритості та прозорості торгів, боротьби з корупцією, а для замовників можливість ку-

пувати товари за нижчими цінами. Зазначено переваги та недоліки проведення процедур.

Ключові слова: публічні закупівлі, замовник, учасник, центральна закупівельна організація, тендерний комітет, авторизований електронний майданчик, процедури закупівлі.

Chernevyy Y., Latyk T., Konovalchuk L.

EFFICIENT ORGANIZATION OF PUBLIC PROCUREMENT: PLUSES AND PROBLEMS OF THE PROZORRO SYSTEM

The measures of effective organization of public procurements of Ukraine are substantiated. The successful changes introduced in this area are highlighted. There are considered the aims and directions of reforming the system for creating fair competition, openness and transparency of bidding, fighting corruption, and the possibility

for customers to buy goods at lower prices. The advantages and disadvantages of conducting procedures are noted.

Key words: public procurement, customer, participant, central procuring organization, tender committee, authorized electronic platform, procurement procedures.

Вступ. З метою забезпечення прозорого та ефективного здійснення закупівель, запобігання корупції, створення добросовісного конкурентного середовища у сфері публічних закупівель у 2016 році вступив у дію Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 року № 922-VIII.

Даний Закон установлює правові та економічні засади для забезпечення потреб держави та територіальної громади. Він застосовується до замовників, якщо вартість предмета закупівлі товару чи послуги дорівнює або перевищує 200 тисяч гривень, а робіт – 1,5 мільйона гривень, до замовників, які здійснюють діяльність в окремих сферах господарювання, якщо вартість предмета закупівлі товарів чи послуг дорівнює або перевищує 1 мільйон гривень, а для робіт – 5 мільйонів гривень.

Під час здійснення закупівлі товарів (робіт, послуг), вартість яких є меншою за вартість, що встановлена в абзацах другому і третьому ч. 1 ст. 2 Закону № 922, замовники повинні дотримуватися принципів здійснення публічних закупівель, установлених цим Законом, та можуть використовувати електронну систему закупівель з метою відбору постачальника товару (товарів), надавача послуги (послуг) та виконавця робіт для укладення договору. У разі здійснення закупівель товарів, робіт і послуг без використання електронної системи закупівель, за умови, що вартість предмета закупівлі дорівнює або перевищує 50 тисяч гривень, замовники обов'язково оприлюднюють звіт про укладені договори в системі електронних закупівель відповідно до статті 10 цього Закону [1].